

NIEKOĽKO MYŠLIENOK O ROZDIELNOM ZAOBCHÁDZANÍ (KONFESNÁ IDENTITA VS. AKADEMICKÁ SLOBODA)¹

MARTIN TURČAN

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovensko

Abstract in original language

Autor sa v príspevku zaoberá niektorými otázkami "legitímnej diskriminácie" v zmysle antidiskriminačných zákonov Českej a Slovenskej republiky.

Key words in original language

Rozdielne zaobchádzanie diskriminácia proporionalita akademická sloboda konfesná identita

Abstract

In this paper author deals with several questions of "legitimate discrimination" under antidiscrimination acts of Czech and Slovak Republic.

Key words

Different treatment discrimination proportionality academic freedom confessional identity

Od roku 1983 sa Gerd Lüdemann venoval výskumu a výučbe v oblasti Novej zmluvy na teologickej fakulte v Göttingene. Učil nosný predmet v odbore *teológia*, predmet *Nová zmluva*. Po tom, čo sa verejne zriekol svojej kresťanskej viery, odňalo mu vedenie školy výučbu tohto predmetu a zverilo mu predmet *Dejiny a literatúra ranného kresťanstva*. Tento predmet nebol zaradený do kurikula študijného odboru *Teológia*. Lüdemannovi sa rozhodnutie fakulty nepáčilo. Žiadal o prinavrátenie výučby predmetu *Nová zmluva*. Keďže mu nebolo vyhovené, obrátil sa na súd. Bol neúspešný na všetkých stupňoch konania. V roku 2009 zamietol jeho podanie napokon aj Spolkový ústavný súd. Právo cirkví na sebaurčenie a právo bohosloveckých fakúlt podržať si charakter *teologických* škôl, ktoré vychovávajú v prvom rade budúcich duchovných, má podľa názoru ústavného súdu prednosť pred bádateľskou slobodou navrhovateľa. Ak by totiž študenti teológie boli učiteľom odvádzaní od viery v základné tézy konfesie, na ktorú je fakulta viazaná, stratila by táto funkciu *teologickej* fakulty (stala by sa vlastne *religionistickou*). V dôsledku toho by bola ohrozená jej existencia. Cirkev by odmietla

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci Grantu UK č. UK/45/2012 „Rozmery svedomia“.

prijímať jej absolventov za svojich farárov, pastorov či učiteľov náboženstva. Podľa názoru ústavného súdu úlohou štátu nie je posudzovať, ktoré názory sú konfesne konformné a ktoré nie. To musí určiť príslušná konfesná komunita sama. Štát je nábožensky neutrálny. Pokiaľ teda fakulta rozhodla o preradení navrhovateľa z nosného teologického predmetu na predmet určený pre neteológov a urobila tak z dôvodu konfesnej nekonformnosti učiteľových názorov, treba podľa ústavného súdu toto jej rozhodnutie rešpektovať.²

Ústavný súd vychádzal z čl. 5 ods. 3 Základného zákona, ktorý zaručuje slobodu bádania a vyučovania. Uviedol, že preradenie učiteľa na iný, menej podstatný, vyučovací predmet síce v princípe patrí medzi prípady, ktoré má čl. 5 ods. 3 chrániť, zároveň však treba brať zreteľ na skutočnosť, že tento článok svojím spôsobom chráni aj fakultu, ktorá je viazaná na cirkev, ktorá má v zmysle čl. 140 právo na sebaurčenie. Právo učiteľa na slobodu bádania a vyučovania je teda limitované týmto právom cirkvi resp. fakulty. Ústavný súd sa vyjadril, že Základný zákon umožňuje, aby sa na štátnych školách (medzi ktoré patrí aj fakulta v Göttingene) teológia vyučovala ako *veda*. Pokiaľ však ide o štátne teologické fakulty, pri výučbe je potrebné rešpektovať sebaurčovacie právo tej konfesie, ku ktorej sa dotýča (štátna) fakulta hlási. V napätí medzi konfesnou identitou fakulty a akademickou slobodou je podľa ústavného súdu potrebné uplatniť zásadu *primeranosti*, z ktorej v tomto prípade vyplýva, že „rozhodnutie univerzity a následné rozhodnutia súdov pozitívne vyvažujú navrhovateľovu slobodu vedeckého bádania voči protistojačim ústavným záujmom.“³

Uvedený súdny spor je inšpiráciou pre úvahy o hodnotových a osobitne teologických limitoch akademickej slobody. V našich podmienkach vytvára právny rámec tejto problematiky predovšetkým ústava, antidiskriminačný zákon a zákon o vysokých školách.

Ústava SR sa od nemeckého Základného zákona líši tým, že v čl. 43, kde garantuje *slobodu vedeckého bádania a umenia* explicitne nespomína *slobodu vyučovania*.⁴ Obdobné platí o Listine základných práv a slobôd. Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách však v zozname akademických slobôd podľa § 4 uvádza aj *slobodu*

---

² http://www.bibleinterp.com/articles/ludeman_case/solidarity.shtml, dostupné dňa 2.11.2012;

http://www.centerforinquiry.net/jesusproject/articles/court_ruling_luedemann, dostupné dňa 8.11.2012.

³ http://www.centerforinquiry.net/jesusproject/articles/court_ruling_luedemann, dostupné dňa 8.11.2012.

⁴ Akademiik Milan Čič a kolektív vo svojom komentári k Ústave SR poukazujú na skutočnosť, že sloboda vyučovania je garantovaná napríklad aj talianskou ústavou. (Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Martin: Matica slovenská, 1997, s. 219, ISBN 80-7090-444-5).

vedeckého bádania, výskumu, vývoja umeleckej a ďalšej tvorivej činnosti a zverejňovanie ich výsledkov, ďalej slobodu výučby spočívajúca najmä v otvorenosti rôznym vedeckým názorom, vedeckým a výskumným metódam a umeleckým smerom a napokon právo na slobodné vyjadrovanie a zverejňovanie svojich názorov (obdobné platí o českom zákone o vysokých školách). V zmysle § 8 ods. 2 antidiskriminačného zákona č. 365/2004 Z. z. zároveň platí, že „ak ide o registrované cirkvi, náboženské spoločnosti a iné právnické osoby, ktorých činnosť je založená na náboženstve alebo viere, nie je diskrimináciou rozdielne zaobchádzanie z dôvodu náboženského vyznania alebo viery, ak ide o zamestnanie v týchto organizáciách alebo vykonávanie činností pre tieto organizácie a podľa povahy týchto činností alebo v kontexte, v ktorom sa vykonávajú, tvorí náboženstvo alebo viera osoby základnú oprávnenú a odôvodnenú požiadavku povolania.“ Podobnú úpravu obsahuje § 6 ods. 4 českého antidiskriminačného zákona č. 198/2009 Sb.: „Diskriminácií není rozdílné zacházení uplatňované ve věcech práva na zaměstnání, přístupu k zaměstnání nebo povolání, v případě závislé práce vykonávané v církvích nebo náboženských společnostech, jestliže z důvodu povahy těchto činností nebo souvislosti, v níž jsou vykonávány, představuje náboženské vyznání, víra či světový názor osoby podstatný, oprávněný a odůvodněný požadavek zaměstnání se zřetelem k etice dané církve či náboženské společnosti.“

Všimnime si, že citované ustanovenia oboch antidiskriminačných zákonov výslovne nehovoria o vzdelávacích inštitúciách a že zatiaľ čo slovenská úprava dovoľuje rozdielne zaobchádzanie z dôvodu náboženského vyznania v *cirkvách, náboženských spoločnostiach a iných právnických osobách, ktorých činnosť je založená na náboženstve alebo viere*, česká právna úprava hovorí len o *cirkvách a náboženských spoločnostiach* a opomína *iné právnické osoby*. Fakulty nie sú *cirkvami* ani *náboženskými spoločnosťami*. V Slovenskej republike zásadne nemajú právnu subjektivitu. Majú ju však, pokiaľ ide o pracovnoprávne vzťahy. Mali by teda spadať pod *iné právnické osoby, ktorých činnosť je založená na náboženstve alebo viere*.

Vo všeobecnosti sú inak právnickými osobami iba vysoké školy ako také. Výnimkou je kňazský seminár v zmysle § 39 ods. 2 slovenského zákona o vysokých školách, podľa ktorého „*kňazský seminár môže byť aj samostatná právnická osoba, s ktorou má vysoká škola uzatvorenú zmluvu. V tom prípade sa v kňazskom seminári uskutočňuje len výchova študentov k hodnotám podporovaným príslušnou cirkvou v súlade s vnútornými predpismi príslušnej cirkvi; vysokoškolské vzdelávanie uskutočňuje vysoká škola alebo bohoslovecká fakulta.*“ Z citovaného ustanovenia by sa mohlo zdať, že výchova študentov k hodnotám podporovaným príslušnou cirkvou je výnimkou a sama o sebe nespadá medzi úlohy bohosloveckých fakúlt. Je úlohou len ich súčasťou, *kňazských seminárov*, ktoré sú samostatnými právnickými osobami. Na druhej strane však treba poukázať na ods. 1, ktorý obsahuje všeobecnú definíciu kňazského seminára: „*Kňazský seminár je špecializované pracovisko verejnej vysokej školy alebo bohosloveckej fakulty, v ktorom sa uskutočňuje vysokoškolské vzdelávanie a výchova študentov k hodnotám*

podporovaným príslušnou cirkvou v súlade s vnútornými predpismi príslušnej cirkvi.“ Výchova k hodnotám podporovaným príslušnou cirkvou je teda zákonom garantovaná bez ohľadu na to, či je kňazský seminár samostatnou právnickou osobou alebo len takou súčasťou teologického fakulty, ktorá nemá právnu subjektivitu. V každom prípade sa tu však môže zdať, akoby konfesne determinovaná výchova nebola v zmysle zákona o vysokých školách viazaná na teologické fakulty ako také, ale len na ich kňazské semináre.

V prípade, že by sa teda objavil nejaký slovenský „Gerd Lüdemann“, ponúkala by sa otázka, či by záležalo by na tom, či dotýčny učí v rámci kňazského seminára alebo nie. Spolkový ústavný súd nevychádzal z ustanovení obdobných slovenskému zákonu o vysokých školách. Vychádzal zo všeobecných článkov Základného zákona. Argumentoval však v podstate v duchu právnej úpravy kňazského seminára v zákone o vysokých školách: Pokiaľ ide o výchovu budúcich kňazov, nie je možné vyučovať ich v rozpore s doktrínou konfesie, na ktorú je vzdelávacia inštitúcia viazaná.

Pokiaľ ide o slovenskú právnu úpravu, nebude zrejme záležať na tom, či dotýčny učí v rámci kňazského seminára, pretože tu existuje jednak už spomínaná úprava § 8 antidiskriminačného zákona a jednak tiež úprava § 34 ods. 2 zákona o vysokých školách, podľa ktorej sa ustanovenia o akademických slobodách na teologické fakulty verejných vysokých škôl „*vzťahujú primerane*“.

V Českej republike zákon o vysokých školách takéto ustanovenie neobsahuje a antidiskriminačný zákon v rámci právnej úpravy rozdielného zaobchádzania hovorí len o *cirkvách a náboženských spoločnostiach*. Tu by zrejme bolo možné použiť euro konformný výklad. Ustanovenia slovenského aj českého antidiskriminačného zákona, podľa ktorých je za určitých okolností prípustné rozdielne zaobchádzanie v cirkvách a náboženských spoločnostiach (§ 8 resp. § 6), pochádzajú totiž z európskej právnej úpravy, ktorú stelesňuje predovšetkým smernica Rady č. 2000/78/ES (ďalej len „smernica“). Ustanovenie § 6 českého antidiskriminačného zákona je transpozíciou čl. 4 ods. 2 smernice. Tento článok hovorí o *cirkvách a iných verejných alebo súkromných organizáciách, ktorých duch je založený na náboženstve alebo viere*. Pojem *organizácia* možno chápať široko. Euro konformným výkladom by sme teda mohli ustanovenie § 6 rozšíriť aj na konfesne viazané teologické fakulty.

Zaujímavou otázkou je, čo v prípade, že by sa nejednalo len o teologickú fakultu ale o cirkevnú vysokú školu ako takú? Mohli by sme ju považovať za *právnickú osobu, ktorej činnosť je založená na náboženstve alebo viere* v zmysle slovenského antidiskriminačného zákona resp. za *verejnú alebo súkromnú organizáciu, ktorej duch je založený na náboženstve alebo viere* v zmysle smernice?

Predstavme si hypotetickú situáciu, že takáto vysoká škola by obsahovala napríklad tri fakulty – prírodovedeckú, filozofickú a teologickú. Bolo by možné zabrániť učiteľovi prírodovedcovi vyučovať evolučnú teóriu ako pravdu, učiteľovi etikovi hlásiť sa k

argumentom v prospech eutanázie a učiteľovi teológovi zas napríklad odmietat' verbálnu inšpiráciu bibliu, pokiaľ by tieto názory boli v rozpore s doktrínalnym stanoviskom konfesie, na ktorú by bola táto vysoká škola viazaná?

V prípade slovenskej právnej úpravy je namieste poukázať na § 34 ods. 2 zákona o vysokých školách, podľa ktorého sa ustanovenia o akademických slobodách „vzťahujú primerane“ nielen na *bohoslovecké fakulty verejných vysokých škôl* ale aj na *konfesijné verejné vysoké školy*. Vzhľadom na slová „vzťahujú primerane“ je pri interpretácii toho ustanovenia podstatné uplatnenie *zásady primeranosti*. Na tejto zásade je založená aj filozofia smernice.⁵ Odkazuje na ňu aj dôvodová správa k § 8 slovenského antidiskriminačného zákona.⁶ Jednoznačné vymedzenie primeranosti však môže byť v danom prípade pomerne komplikované.

Je prípustné, aby vyučovanie filozofie či prírodných vied bolo založené na náboženstve alebo viere? Ak by tomu tak bolo, jednalo by sa vlastne o *apologetickú* školu. Kritikom by zrejme pripomínala stredovekú tézu *philosophia ancilla theologiae est*, o prírodných vedách nehovoriac. Mohol by, resp. mal by byť, v duchu *zásady primeranosti*, rozdiel vo vyučovaní napr. etiky na teologickej fakulte a na filozofickej fakulte konfesijnej vysokej školy?

To sú zložité otázky. Domnievam sa, že ich praktické zodpovedanie závisí v konečnom dôsledku od miery konfesnosti resp. sekulárnosti daného štátu. Osobne si myslím, že existencia apologetických škôl nie je v pluralistickej spoločnosti neprípustná. „Trh názorov“ môže totiž teoreticky sám zabezpečiť nutný priestor pre slobodu myslenia a slova a viesť k určitej „kryštalizácii pravdy“.

---

⁵ Smernica podmieňuje prípustnosť rozdielneho zaobchádzania *oprávneným cieľom a primeranou požiadavkou* (preambula, ods. 23 smernice), resp. *oprávnenou požiadavkou* (preambula, ods. 24 smernice), resp. *oprávnenou a odôvodnená požiadavka* (čl. 4, ods. 2 smernice). *Zásadu primeranosti* už v minulosti vo všeobecnej rovine akcentoval aj Ústavný súd SR: „*Všetky základné práva a slobody sa chránia len v takej miere a rozsahu, dokiaľ uplatnením jedného práva alebo slobody nedôjde k neprímeranému obmedzeniu, či dokonca popretiu iného práva alebo slobody.*“ (Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 3. vydanie, Šamorín: Heuréka, 2012, s. 498, ISBN 80-89122-73-8).

⁶ V dôvodovej správe sa uvádza: „*Paragraf 8 ustanovuje, v ktorých prípadoch je rozdielne zaobchádzanie prípustné a nie je považované za porušenie či nedodržanie zásady rovnakého zaobchádzania. Prípustné rozdielne zaobchádzanie sa v zásade odôvodňuje oprávneným cieľom a musí byť realizované primeranými prostriedkami a v nevyhnutnom rozsahu. Oprávnenými dôvodmi sú napríklad ochrana rodinného a súkromného života, bezpečnosť a ochrana zdravia, ochrana náboženského presvedčenia či viery a v prípade zamestnania samozrejme požiadavky na jeho výkon. Pri posudzovaní primeranosti a nevyhnutnosti sa vždy bude vychádzať z okolností konkrétneho prípadu.*“

V praxi je očakávateľné, že pokiaľ sa bude dotýčny štát hlásiť k ideám sekularizmu, nebude naklonený financovať konfesijné apologetické školy. Nie je však vylúčené, že umožní ich akreditáciu, čo je tiež istá forma ich podpory. Naopak, pokiaľ pôjde o štát konfesný, možno čakať, že takéto školy financovať bude. Pokiaľ však tento štát zastáva hodnoty pluralizmu, nebude brániť akreditácii škôl, ktoré chcú vyučovať v duchu sekulárnych princípov...

Literature:

Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Martin: Matica slovenská, 1997, 598 s. ISBN 80-7090-444-5

Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 3. vydanie, Šamorín: Heuréka, 2012, 1620 s. ISBN 80-89122-73-8

http://www.bibleinterp.com/articles/ludeman_case/solidarity.shtml, dostupné dňa 2.11.2012

http://www.centerforinquiry.net/jesusproject/articles/court_ruling_luedemann, dostupné dňa 8.11.2012

Contact – email

martin.turcan@flaw.uniba.sk